

—
Yetişkinlikte
ve ocuklukta
—

Kalbin Dönüşümü

Nesibe Küçük
Cansever

ÖN SÖZ

Yaşamımız boyunca hiç durmaksızın kitaplar dolusu bilgi ediniriz. Birçok şeyin neden ve nasıllığına dair malumat biriktiririz. Ancak genellikle öğrendiklerimizin çoğu dış dünyayla ilgilidir. Kendi benliğimiz ve yaratılış kodlarımıza dair sırları öğrenmek hep ikinci plana atılır. Oysa hikmet ehli “*Aklın en faziletlisi kendi nefesine arif olmaktır,*” der ve ardından ekler: “*İnsan için nefisini tanımaktan daha zor bir şey yoktur.*”

Hem en zor hem de en mühim olan şey benliğimizi tanımak ve sahip olduğumuz eksiklik ve kusurları görebilmektir. Bütün kadim düşüncelerde ifade edildiği gibi nefsi dönüştürmenin yolu, öncelikle onu tanımaktan geçer. Kendimizi tanımazsak ne kalbimizin hastalıklarını bilebiliriz ne de onları iyileştirecek uygun ilacı kullanabiliriz.

Geçmiş zamanlarda zengin bir ailede varlık içinde büyümüş bir genç, bir âlimin sohbetine katılır. Âlimin anlattıklarından o kadar etkilenir ki bilgisinden istifade etmek için onun talebesi olmaya karar verir. Hemen okuttuğu kitapları edinir, kâğıt, kalem, mürekkep satın alır ve medresesinin kapısını çalarak öğrencilerin arasına katılır. Hikmet ehli zat, yeni talebesini bir süre gözlemledikten sonra onun hiçbir zorluğa gelemeyen, nefesine düşkün bir yapıda olduğunu ve aynı zamanda kendini beğenmiş tavırlar sergilediğini fark eder. Öğrencilerine görev

dağılımları yapacağını söyleyerek onları huzuruna çağırır. Her birine çeşitli görevler verirken sıra genç adama geldiğinde ona medresenin tuvaletini temizleme görevini verir. Genç, bundan hoşnut olmaz tabii ki. Kütüphanede vakit geçirmek, bilge zatın yanında oturup yazma ve okumalarına yardım etmek gibi cazip işler varken temizlik yapmayı kendisine yakıştıramaz ve hocasına şu teklifi yapar: “Saygıdeğer hocam! Ben bu işi yapamayacağım, ama bir hizmetçi çağırayım da temizliği o yapsın.” Hoca, isteği o işi başkasının değil bizzat gencin üstlenmesi olduğu için şöyle cevap verir: “Evladım, eğer ciğerlerinin hasta olduğunu öğrenseydin ilacı kendin içmek yerine hizmetçine mi içirirdin? O sevmediğin işte senin şifan gizlidir.”

Kalbimizin neye ihtiyacı olduğuna bakmadan sadece sevdiğimiz işleri yaparak hastalıklarımızı iyileştiremeyiz. şifa için önce hangi hastalığı taşıdığımızı bilmemiz gerekir. Nefsimizi deşifre edip onunla yüzleşmeden, içimizi saran virüsleri tanımadan doğru ilacı bulmamız imkânsızdır.

Bu düşüncelerle uzun zamandır iç dünyamızı, yani nefsimizi ve kalbimizi anlatan Kur’an ayetlerinin üzerinde tefekkür ediyorum. Kadim eserlerimizin bu konuda sunduğu derin mânâları anlamaya çalışıyorum. Aynı zamanda edindiğim bu bilgi ve tecrübeleri çeşitli vesilelerle çevreme aktarmakla meşgulüm. Özellikle genç kardeşlerimle buluşmalarımızda, maneviyatlarında yaşadıkları problemler hakkındaki sorularına gücüm yettiğince sadra şifa cevaplar bulmaya çalışıyorum. Sohbetlerimizde başkalarını değil kendi nefsimizi konuştuğumuz için karşılaştığım sorunlar da bize dair oluyor. Kimisi şöyle yakınıyor:

“Kalbimin hastalıklarının farkındayım fakat düzeltemiyorum. Aklım ve hayatım öylesine dağınık ki toplayıp manevi yola

koyulamıyorum.” Bir başkası şöyle diyor: “*Kendimi değiştirmek için kararlar alıyorum ama hep birkaç gün sürüyor. Sanki içimde bana engel olan bir ben daha var.*” Bir diğeri şöyle diyor: «*İçimde dolduramadığım bir boşluk var. Hiçbir şey beni tatmin etmiyor, ibadetlerimden zevk alamıyorum.*»

Kimisi kızgın, fakat öfkesini nasıl yeneceğini bilmiyor: “*Kendimi Allah’tan çok uzak hissediyorum, sanki o beni duymuyor ve sevmiyor gibi,*” diyor. “*Allah başıma gelenleri neden verdi? Bunları yaşamasaydım ben de ibadet edebilir ve iyi bir insan olurum,*” diye düşünüyor. Kimisi de hayatın anlamını arıyor: “*Yaşama isteğim yok. Her sabah mutsuz uyanıyorum. Hayat omuzlarımda bir yük sanki. Herkes yaşama hevesini nereden buluyor?*” diye soruyor.

Bu yakınmalar aslında kendini manevi anlamda iyileştirme arzusunun bir dışı vurumudur. Nitekim içimizdeki hastalıkların bizi Allah’tan uzaklaştırdığını ve hayatı anlamsız yaşamamıza sebep olduğunu fark ediyoruz. Hepimizin kendine dair hayal kırıklıklarını anlamaya ihtiyacı var. Tekâmül yolunda yürümemize engel olan şeyi benliğimizden söküp atmak istiyoruz. Çünkü boşlukta bir ömür tüketmek ve anlamsız bir hayat yaşayıp vakitleri ziyan etmek hem bu dünyada ruhsal sıkıntılara sebep olur hem de öte dünyada derin pişmanlıklarla sonuçlanır.

Bazılarımız bu gerçeği görüp kendini iyileştirme yoluna girerken bazılarımız da sorumluluktan kaçıp kendini oyalayacak işlerle vakit kaybediyor. Manevi yolda yaşadığı sorunlara zaman zaman üzülsün de yaralarını iyileştirmeyecek uğraşların ardına gizleniyor. Aslında o sadece kendinden kaçıyor. Kendi benliğine dönmeyi erteleyip kalbini ihmal ettiği için üstünü kapattığı bütün sıkıntılar en kritik zamanlarda gün yüzüne

çıkıyor. Yaşadığı ilk zorlu imtihanda ayakta kalmasını sağlayacak gücü bulamayıp manevi ve ruhsal bir çöküş yaşıyor.

Yeni bir ev düşünün. Dıştan o kadar iyi görünür ki evin çok güzel olduğunu zannedersiniz fakat bazen işler dışarıdan görüldüğü gibi değildir. Usulüne göre yapılmamış, temeline yeterli kolon konmamış, suların taşmaması için giderler özenle döşenmemiş olabilir. İçine otursanız bir ay gibi kısa bir sürede dışından bakıp gördüklerinizin sizi yanılttığını anlarsınız. Çünkü ufak bir sarsıntıda duvarları çatlar, fazla yağmurda su altında kalır, sık sık borular tıkanır ve tadilatı hiç bitmeyen bir eve dönüşür. Yani dışındaki bunca güzel görüntüye rağmen daima sorun üretir. Çünkü temeli sağlam ve özenli inşa edilmemiştir. Dışı, içindeki kusura perde olduğu için ilk bakışta gözümüz boyanmıştır sadece.

Kalbimizin derinliklerinde hissettiğimiz sorunlar da tıpkı bu örnekteki gibidir. Yüzeyde inşa ettiğimiz imaj, meslek, makam ve kariyer dış cephemizdir. Ancak kalbimiz bizim temelimizi, yani hakiki benliğimizi ifade eder. Orada işler yolunda değilse, gıdası ve şifası eksikse, buna rağmen daralmalarına ve yakınmalarına kulak vermiyorsak sorunlarımız asla çözülmeyecektir.

İşte bu kitabın amacı, dışımıza odaklanmış bakışımızı çok daha önemli bir yere, yani kalbimize çevirmektir. Hedefim, içimizin en derinlerinde gömülü gerçek benliğimizi gün yüzüne çıkarmaktır. Onun eksiklerini yok saymak yerine yüzleşmek, yaralarının üstünü kapatmak yerine kabullenmek, yanlışlarından kaçmak yerine düzeltmek, hatalarını savunmak yerine şifasını aramaktır. Amacım bilmediğiniz bir şeyi öğretmeye çalışmak değil, bilakis çoğumuzun bildiği ama uygulayamadığı bu konularda, iyileşme reçetelerini yeniden hatırlatmaktır. Özellikle çok istediği hâlde manevi anlamda ilerleyememenin

üzüntüsünü yaşayanlara bir nebze olsun fayda sağlama umudunu taşıyorum. Çünkü vakitlerimizi anlamsız bir boşluk içinde tüketmek gibi bir lüksümüz yok, zaman sermayemiz hızla tükeniyor. Biz kendi benliğimizle ilgilenmezsek ve kalbimizin ihtiyaçlarını gidermezsek bu vazifeyi bizim yerimize kimsenin üstlenmeyeceğini çok iyi biliyoruz.

Bu niyetlerle kaleme aldığım *Kalbin Dönüşümü* çalışması şu bölümlerden oluşmaktadır:

İlk olarak: Kalbin anlamını, onun Kur'an-ı Kerim'deki bütün isimlerini, bedenimizdeki konum ve görevini, iyiliğe ve kötülüğe meyilli yapısını tanıtmaya çalıştım.

İkinci olarak: İnanmış kalpleri ele aldım. Kalbin Kur'an-ı Kerim'de zikredilen "selim, münib, mutmain" gibi olumlu sıfatlarını tek tek inceleyerek bu güzel sıfatları taşıyanların nasıl bir karakteri olduğunu, hayata bakışlarının nasıl şekillendiğini, Allah ile, kendileriyle ve diğer insanlarla ilişkilerini inceledim.

Üçüncü olarak: İradesiz ve gafil kalpleri ele aldım. Kalbin gafil ve iradesiz olmasının hayatımıza neler getireceğini, iradesizlik ve gaflet hâlinin yakınmalarını ve bu derin hastalığı nasıl tedavi edeceğimizi adım adım işledim.

Yetişkinler üzerinden değerlendirmelerden sonra ayrı bir başlık açarak:

Çocuk yetiştirirken çocuğun kalbindeki irade sıfatını etkin hâle getirme yollarını ve hangi ebeveyn tutumlarının kalpteki iradeyi köreltebileceğini teorik ve pratik açıdan inceledim.

Dördüncü olarak: Nifak sıfatı taşıyan kalbi ele aldım. Nifak sıfatının bizde nasıl bir karakter oluşturduğunu ve hayatımıza yansıttığı olumsuzlukları işledim ve bu hastalığın tedavi yollarına örnekler verdim.

Aynı şekilde yetişkinler üzerindeki değerlendirmelerden sonra ayrı bir başlık altında:

Çocuk yetiştirirken çocuğun iki yüzlü olmaması için neler yapmamız gerektiği ve hangi ebeveyn tutumlarının çocuğun kalbine nifak ekebileceğinin üzerinde durdum.

Beşinci olarak: İnkârcı kalbi ele aldım. Günümüzde inkâr ve şüphenin kalplere nasıl girdiğini, ne yaparsak imanımızı tehlikeye sokacak kaymalara sebep olacağını, kalbin neden mühürlendiğini, modern inkâr ve sapmalarla nasıl mücadele edeceğimizi güncel örneklerle zikrettim.

Yine yetişkinler üzerinde değerlendirmeleri tamamladıktan sonra ayrı bir başlık altında:

Bir çocuk yetiştirirken çocuğun kalbine sağlam bir inanç ve fikir yerleştirmenin süreçlerini genişçe işledim. Hemen ardından, çocuğumuz deizm ya da ateizme kayarsa veya dinî yaşantıyı reddederse ona nasıl yaklaşabileceğimizi madde madde zikrettim.

Altıncı olarak: Kalbi iyileştirmenin yollarını bütüncül olarak ele aldım. Bu son bölümde özellikle ruhsal bunalımların hangi düşünce ve ibadetler ile iyileşeceğine ve kalbimizi Allah'a nasıl yaklaştıracığımıza yer verdim. Ardından kalp bakımı yapmanın pratik yollarını, kalbi hastalık ve daralmalardan nasıl koruyacağımızın üzerinde durdum.

Temennim ve duam; bu kitabın, bahsedilen konularda Kur'an ve sünnet bağlamında çözüm arayışında olanlar için zihin açan bir anahtara dönüşmesidir.

Kendini iyileştirme yoluna düşenlere muhabbetle...

ÇOCUĞUN İRADESİNİ NASIL GELİşTİREBİLİRİZ?

Sözün burasında en önemli soruya geçebiliriz. Bu çocukların iradeli insanlar olmalarını sağlayan şey nedir? Anne babalarının sergilediği ortak tutumlar nelerdir?

İradeli bir çocuk yetiştirmek her anne babanın özlemidir. Çocuğunun sürekli bir şeyleri hatırlatmak zorunda kalmadan kendi iç disiplini ile sorumluluklarını yerine getirmesini kim istemez ki? Ancak pek çok kişi tam da bu konudan, yani iradesizlikten ve nefsinin esiri olmaktan mustarıptır. Ayette de buyrulduğu gibi çoğunluk fani olanın peşinde bir ömür tüketmektedir; “şu insanlar, çarçabuk geçen dünyayı seviyorlar da önlerindeki etin bir günü (ahireti) ihmal ediyorlar.”⁷ Ahiret bizim uzun vadeli hedefimiz, dünya ise bu hedefe karşi irademizi test etmek için karşımıza çıkan ilk hazdır. Bu geçici hazzı erteleyemeyen kişinin, uzun vadeli hedeflerin peşinden gitmesi mümkün değildir. Eğer ergin çocuğumuza basit sorumluluklarını yerine getirmek çok zor geliyorsa, namazın geçeceğini bildiği halde eğlenceyi bırakıp ayağa kalkamıyorsa, kitap okumak, ders çalışmak onun için işkence haline dönüşüyorsa iç disiplininde eksiklik oluşmuş demektir. Peki, ocuğumuzun hayat boyu bu problemle savaşmak zorunda kalmaması için bizlerin yapması gereken nedir? İradeli ocukların genetik kodlarının yanı sıra anne babalarındaki bazı özellikler de iradeli olmalarını sağlar. Atacağımız bazı adımlar irade tohumunun gelişip büyümesine yardım eder. Peki bu adımlar nelerdir? şimdi çocuğun iradeli yetişmesi için gereken konuları basamaklar halinde sıralayacağız. Bu basamakları sabırla çıkararak irade sıfatının nasıl geliştiğini anlamaya çalışacağız.

7 İnsan, 76/27.

Birinci Basamak: Evin Ruhü

Çocuğun iradeli yetişebilmesi için ilk basamakta ihtiyacımız olan özellik evin ruhunun iradeye uygun olmasıdır. Bir ev inşa etmek için önce temel kazılacak zemin incelenir, gerekirse dolgu yapılır, su ve şebeke hatları kontrol edilerek toprak kazıya uygun hale getirilir. İradeli bir çocuk yetiştirmek de bundan farksızdır. Önce onun yetişeceği zemin olan evin ruhunu oluşturmakla başlamamız gerekir. Çünkü evin ruhu için yeterli özen gösterilip şartlar sağlanmadan çocukta iradenin kendiliğinden gelişmesini beklemek hayalden ibarettir. Bu konuda gerçekçi olmayan beklentilerimiz çocuğun hayatında yük ve zorlamaya dönüşür. “Ödevini yap, şu işi bitir, kitap oku” dürtmelerinin bitip tükenmediği bir ev öylesine bunaltıcıdır ki çocuk ilk fırsatta oradan kaçmayı planlar. Ya da kendi içinde bunalım yaşar ve sesini kimseye duyuramaz. Çünkü yapması gerekenleri hatırlatıp duran anne babası, çaldıkları minarenin kılıfını çoktan hazırlamıştır, hemen şöyle derler: “Onun iyiliği için yapıyoruz, yoksa hayatta başarılı olamayacak.” Oysa çocuğun hayatını çalmışlardır da farkında değillerdir. Algısı çocuğuna karşı kalın örtülerle kapanmış bir aile modeline dönüşmemek için irade, çocuktan beklenmek yerine önce evin harcına katılarak yaşamın içine ekilmelidir. Evin ruhunu ise çocuk değil anne baba inşa eder. O halde çocuğun iradesi için ilk basamakta anne babaya çok temel bir iş düşmektedir.

İrade araştırmalarıyla meşgul bir uzmanın uzun yıllar sürdürdüğü bir test, evin ruhunun çocuğu nasıl etkilediğini çok çarpıcı bir şekilde gösteriyor. Bu test, bir kasabada uygulanmış ve orada yaşayan iki farklı etnik yapıya odaklanmış. Uzman, bu iki etnik grupla ilgili gözlemlerini şu şekilde aktarıyor: Kasabadaki ilk topluluk, uzun yıllardır bu topraklarda yaşa-

mını sürdüren yerleşik halktır, diğeri ise ataları yıllar önce bu topraklara göç etmiş ve uzun süredir burada yaşamakta olan göçmenlerdir. Her iki topluluk da kültürel açıdan birbirlerine karışmadan, kendi topraklarında yaşamlarını sürdürüyorlar. Yerli halk, göçmenlerden bahsederken belirli bir tema kullanıyor ve “Onlar çalışmayı sevmeyen, plansız programsız yaşayan, eğlence peşinde koşan insanlardır,” diyor. Göçmenler ise yerlilerden bahsederken belirli bir tema seçiyor ve “Onlar sürekli çalışan, biriktirmek için yaşayan, eğlence ve yaşamın tadını çıkarmaktan anlamayan insanlardır,” diyorlar.

Kasabada her iki topluluğun çocuklarının da eğitim aldığı bir okul bulunuyor. Uzman, bu okulda şöyle bir irade testi gerçekleştiriyor: İki topluluğun da ilkokul seviyesindeki çocuklarına sırayla, “Eğer belli bir süre bekleyebilirsen sana 30 dolar vereceğiz, ama vereceğim nakdi hemen istersen 10 dolar kazanacaksın,” şeklinde bir teklifte bulunuyor. Göçmenlerin çocuklarının neredeyse tamamı beklemek istemeyerek anlık ödülü tercih ederken, yerel halkın çocuklarının da neredeyse tamamı ertelenmiş büyük ödülü tercih ediyor. Bununla birlikte anlık ödülü seçen çocuklar genelde okulun sorun çıkarıcı, kurallara uymayan ve çalışmayan öğrencilerinden oluşuyor. Teste giren çocuklar kardeş değiller, her birinin farklı aileleri var fakat hepsi de aynı evde yetişmiş gibi benzer seçimler yapıyor. Çünkü yetiştirildikleri felsefe birbirinin aynısı. Bu çarpıcı sonuç bize ne anlatıyor?

Çocuğun ruhu evin ruhunun bileşenlerini yansıtır. Kimse kendi başına evinden bağımsız yetişemez. Çocuğun aileden edindiği yaşam felsefesi zihninin en derinlerinde gizli bir odada saklı gibidir, onu daima içinde taşımaya devam eder. Kendine has bir hikâyesi olsa da her çocuk, kök ailesinin yaşamından esinlenerek hayatta roller edinir. Eğer rengini aldığı

aile, hayat karşısında sorumluluğunu bilen, iradeli insanlardan oluşuyorsa, çocuğun kendisi de buna talipse, elbette iradeyi modellemesi daha kolay olacaktır. Elbette her konuda olduğu gibi bunda da istisnalar olabilir. Peki, hangi evler iradeyi modeller, nasıl ebeveynler çocuklarına iyi rol model olabilir?

Annenin ya da babanın gününü planlaması ve düzenli rutinlerinin olması böylesi bir evin ilk motifini oluşturur. İrade atmosferi etkin olan bir evde çocuğun zihninde ebeveynin imajı nettir. Annenin zihnindeki iş bölümleri ve rutinler eve öylesine belirgin yansımıştır ki, tıpkı bir kayıt cihazı gibi her şeyi belleğine kaydeden çocuğun zihnine adeta nakşolmuştur. Bu kayıtlar, toprağın altındaki tohumların zamanla patlayıp filizlenmesi gibi, vakti geldiğinde sürgün vererek çiçek açar. İşte o çiçeğin anlamı “canı ne istiyorsa onu yapmak” değil, önceden planlanmış şeyleri her ne olursa olsun yapabilmektir.

Ne var ki, duygusal durumu inişli çıkışlı olan bir anne rutinlerini sürdüremez. “Bugün canım sıkıldı, hiçbir şey yapmak istemiyorum, bugün keyfim yok her şeyi bırakıyorum” mantığı sık sık devreye girer. Çocukların fark etmediği sanılsa da onlar annenin iç dünyasındaki kargaşadan ve çok sık değişen rutin gündeminden etkilenirler. Çocuk birkaç gün düzenli bir ev hayatı ve makul rutinler yaşarken, tam da bu rutinelere iyice alışmışken, annenin iradesizliği devreye girer ve evin düzeni tepetaklak olursa çocuk bu değişken ev hayatında tek bir mottoya sığınır; “Canımın istediğini yapacağım, hiçbir kurala uymayacağım.” Çünkü aslında anne babası da öyle yapmaktadır. Elbette ciddi zorlamalar ve engellemeler sebebiyle herkes rutinlerini bırakır fakat çocuk bunun ayrımını yapabilir. “Annem bazı zorlamalarda rutinlerini bırakır. Mesela bir hastalıkta evin düzeni değişir ama diğer pek çok şeyi gözünde büyütüp rutini bırakmaz,” diyebilir. Burada

ocuk kendi rutinini hangi zorlama seviyesinde bırakacağını anne-babanın bırakma seviyesine göre ayarlar. En son raddeye kadar dayanabilmek gerçek bir örneklidir.

Bununla birlikte, anne babanın üretken olması, zor bir işi sürdürüp başarıya ulaşmış olması çocukların dimağlarında iradeye dair kalıcı izler bırakır. Hepimizin hayatında iradesine hayran kaldığımız insanlar vardır. İbadetlerini aksatmayan, ödevlerini ertelemeyen, istikrarlı insanlar hep dikkatimizi çeker. İradeli kişinin kararlı tutumu onlarca kitap okumaktan daha etkili gelir hepimize. İradeli insanlar elinde yetişen çocuklar onun şahsında çalışma ve gayretin ne demek olduğunu anlarlar. Bir işe karar vermenin, kararını uygulamak için plan yapmanın, yaptığı planın kaç saate, kaç güne, ne kadar alın terine, kaç acıya, kaç başarısız olup yeniden ayağa kalkmaya tekabül ettiğini, emek verip yorulmanın saçları nasıl ağarttığını seyrederek. Bazen hüzünden bazen sevinçten akan gözyaşının, başkaları uyurken uyanık geçirilen gecelerin, başkaları boş işlerde gönül eğlerken nefsi zorlayarak verilen mücadelelerin, uzayan çalışma saatlerinin karşılığında nice büyük sonuçlar elde edildiğini de görürler. Sonunda bütün yorgunlukları unutturarak, insanın kalbini dinlendiren, ruhun huzura erdiği büyük ve anlamlı bir ödüle ulaştıklarına şahit olurlar. Böylesi başarıların ucuz olmadığını, kişinin bunu neyle satın aldığını bizzat müşahede etmeleri fikir dünyalarında kalıcı odacıklar oluşturur. ocuk irade atmosferi yüksek bir evde ufku genişlediği için hem büyük işler yapmaya yeltenir hem de karşılığında ne vermesi gerektiğini tartabilir.

İkinci Basamak: Güven Bağı

Çocuğun iradesini geliştirmek için evin ruhunu iradeye uygun şekillendirdikten sonra, ihtiyacımız olan ikinci temel mesele, neredeyse bütün uzmanların hemfikir olduğu anne

çocuk arasındaki güven bağıdır. İrade ile güvenin ne ilgisi var demeyin sakın. Çünkü en çok bağlantılı olduğu konulardan biri, çocuğun ebeveyni ile güvenli bir ilişki kurmuş olmasıdır. İrade testinde ertelenmiş ödülü beklemeyen çocukları hatırlayalım. Bir yabancıнын vaat ettiği ödülü vereceğine inanmış olsalardı muhtemelen bekleyebilirlerdi. Fakat daha sonra verileceğine dair güven duymadıkları için hemen şimdi olanı tercih ettiler. Bu durum ilk ilişkilerini kurdukları aileleriyle olan ilişkilerini de temsil eder. Verilen sözün tutulmadığı ailelerde çocukların bekleme süresi takdir edersiniz ki düşük olacaktır.

Güvenli bağlanma, sıkça duyduğumuz bir kavram olmakla birlikte, ne yazık ki yeterince önemsenmemektedir. Oysa anne ile bebek arasında güven bağı geliştiğinde, bebeğin iradesi de gelişmeye başlar. İrade gerektiren zorlu durumlarda, bebeğin bilinçdışında ebeveyni hakkında oluşan temel duygu ve düşünceler devreye girer. Örneğin, deneyde olduğu gibi annesi ona “Hemen geliyorum yavrum,” dediğinde bebeğin iç dünyasında şu düşünceler yankılanır: “Annem verdiği sözü tutar, hiçbir zaman beni kandırmaz ve ihmal etmez; acıktığımda ya da ağladığımda hemen benimle ilgilenir.” Bu güvene dayalı düşünceler, bebeğin iradesini öne çıkarır ve annesine olan güveni bekleme sürecine katlanmasına yardımcı olur. Ancak güven duygusu zedelendiğinde, bebeğin iç dünyasında farklı bir tablo çizilir. Anne tarafından terk edileceğini düşünerek aşırı tepkisel davranışlara girip gidişini hiçbir surette kabul edemez.

Peki, hangi davranışlar bebeğimizin güvenini sarsar? Anne, ilgi göstermekten çok yorulduğunu ve zorlandığını düşünerek bebeğine karşı kaçınan davranırsa, bakımını yapmaktan geri durup başkasına devrederse, bebeğini, hayatının ve he-

deflerinin önünde engel kabul edip yapamadıkları için onu suçlarsa, ihtiyaçlarını gerektiği zamanda karşılamaz ve ihmal ederse aralarındaki güven bağı temelden sarsılır. Bebek, iç dünyasında kaygı ve belirsizlik artarak, “Annem benden kaçıyor, bana bakmak ona zor geliyor, acaba beni bırakıp gidecek mi?” düşüncesine kapılır. Bu durumda onu kaybetmemek için anneye daha çok yapışır ve ihtiyaçlarını ifade etmek için ağlayıp tepkisel davranışlar sergiler. Ancak güven bağı oluşmuş bir çocuk, genellikle böyle davranışlara ihtiyaç duymaz. Ebeveyn ve çocuk arasındaki bağı sarsan daha pek çok tutum vardır ve bunları içgüdüsel olarak fark edebiliriz. Güvenli bağlanma, derinlemesine araştırılması gereken oldukça geniş bir konudur ve eğitimin birçok başlığında karşımıza çıkmaya devam edecektir.

Üçüncü Basamak: Nefis Eğitimi

Evin ruhu ve güvenli bağ konusu, irade eğitimine başlarken çocuktan bağımsız olarak oluşturacağımız şartlardır. Bunları sağladıktan sonra bizzat çocuğa karşı tutumlarımızı belirlememiz gerekiyor. Çocuğumuzun istediği her şeyin olmasını bekleyen, olmadığında öfke patlamaları yaşıyan, yönlendirmeleri asla kabul etmeyen nefsiyle nasıl mücadele vereceğiz? İrade eğitiminin üçüncü basamağı, çocuğun nefsinin iradeye uygun hale getirdiğimiz bir evredir.

Bir mimar iyi bir eser inşa edebilmek için ilk başta kullanacağı malzemeyi en ince ayrıntısına kadar tanıyıp planını çizer, sonra imara başlar. Bina inşa etmek bile çok yönlü bilgi isterken insanı eğitmek bilgisizce yapılabilecek bir iş değildir. Çocuğu eğitmek istiyorsak önce nefsinin temel yapısını bilmemiz gerekir. İnsan nasıl bir varlıktır? Bileşeninde hangi

yapılar vardır? Nelerden oluşur? Bunları bilmeden eğitimde nasıl bir rol üstlenebileceğimizi kavrayamayız.

Önceki sayfalarda kadim ilmimizden hareketle insanın bileşeninde birbirine zıt temel yapılar olduğunu, bunlardan birinin nefis dediğimiz kısım, diğerinin de melekî akıl ya da vicdan dediğimiz kısım olduğunu anlatmıştık. Nefis düşük ahlaki özelliklerimizi ifade eden, bize daima kötülüğü emreden tarafımızdı. Melekî akıl ise nefsin karşısında dikilip iradeli ve vicdanlı olmayı, kötülükten ve düşük ahlaki özelliklerden korunmayı tavsiye eden tarafımızdı. Şimdi çocuğumuzu eğitirken muhatap olduğumuz insanın yapısını daha iyi anlamak için nefsi yakından incelemeliyiz.

Nefis iki kuvvetin birleşiminden oluşur: Gazab/öfke denilen kuvvet ve şehvet/hazcılık denilen kuvvet. Nefsin bazı dereceleri vardır ve en alt derecesi olan nefsi emmâre bu iki kuvveti kapsar. Nefsi emmâre insana sürekli kendi yapısı olan öfkenin ve hazların yolundan gitmeyi emreder. Çünkü o sadece bunları bilir ve bunlarla ayakta kalır. Nefsin bu iki yapısına melekî aklımızla karşı durdukça irademiz güçlenir ve nefis üstümüzde baskı kuramaz hale gelir.

Ancak nefis-i emmâre katmanında yaşamını sürdürenlerin fiillerine daima gazab ve şehvet duygusu hakimdir. Böylesi bir kişilik öfkeyi yaşam felsefesi edinmiştir. Her daim ya insanlara ya kendine ya da Rabbine kızar. Aynı şekilde şehvet duygusu da yüksek olduğu için yaşam felsefesi sadece haz veren şeylere yönelmektir. Arzularına ulaşamadığında bütünüyle mutsuz olur. Peki ulaştığında mutlu olabilir mi? Hayır. Ulaştığı her şey onda tatminsizlik oluşturur çünkü hazzını amaç haline geldiği için tüketilen bir şeye dönüştürmüştür. Elde ettiği hazzı tükettiği için artık onu yeterli bulmamaya başlar. Bununla baş etmek için haz çitasını sürekli yükseltmek zorunda kalır. Ör-

neğİN pahalı bir eşyaya sahip olmak ona önce yeterli gelirken, edindikten sonra onu yetersiz bulur ve daha iyisini ister. Hayal edip ulaştığı bu eşya onu mutlu etmesi gerekirken aksine ona baktıkça daha güzeli olmadığı için öfkelenir. Bu şekilde hep yeni istekler doğar ve her birinin peşinde hiç durmaksızın koşmaya devam eder. Her haz beraberinde, ne yazık ki, acıyı da getirir. Aslında bu dünyanın yasasında hazlar acılarla bir paket halinde sunulmaktadır. Hikmet ehli şöyle der: “*Birine dünyalık bir şey verildiğinde ona mutlaka ‘onu misli kadar hüznle birlikte al’ denir.*” Ancak dünyanın bu yasası nefse çok ağır gelir ve hazzın acı veren sonuçlarından kaçmak için hemen başka bir hazza tutunmak ister. İşte şehvetinin esiri olan kişi için hayat böyle bir kısır döngüye girer. Dışarıdan her istediğini yapıyor gibi görünse de aslında içten içe derin bir acı çeker. Çünkü hayatını tamamen hazzına uygun şekilde yaşayabilmek istemektedir fakat beklentisi hiçbir zaman mümkün olamaz. Bu gerçek onu içten içe öfkelenendir ve tahammülsüz kılar. Sonuçta bu kişinin kalp tahtını nefis ele geçirir ve onu dünyalık bir emelden diğerine koşturur, acılardan kaçmak için bir sığınaktan diğerine sığındırır. Nihayet kişi hayatını faydalı bir iş yapmadan nefsinin kölesi olarak amaçsızca harcamaya başlar.

Peki hiç eğitilmemiş saf nefisle ilk ne zaman karşılaşırız? Önce çocuklar iki üç yaşlarındayken nefsin bu haline şahit oluruz. Çocuğun bu evrede saf haz duygusundan ve öfkeden oluşan nefsi ön plandadır. Her şeyin kendi istediği gibi olmasını ister. Onun için sınır ve kural yoktur, canı ne çektiyse onu yapmak peşindedir. Çocuğun bu hali nefsin şehvet yönünü ifade eder. Yine istediğine ulaşamadığında aşırı öfkelenir, şiddetli öfke duygusunu kontrol edemeyerek kendini yerlere atar, ağlar ve etrafa zarar verir. Bu hali de nefsin gazab yönünü gösterir. Aslında bu davranışlar normaldir çünkü o, hem

nefis hem de melekî akıl yönüyle yaratılan bir canlıdır. Ancak melekî akıl yönü henüz gelişmemiştir. Büyüdükçe gelişecek ve çocuk nefsinin dizginlemeyi öğrenecektir. Peki büyüyünceye kadar melekî aklın yerini kim dolduracak, bu denli şiddetli olan nefsi karşısında melekî aklını kim uyandıracak? Elbette ilk terbiye edicisi olan anne ve babası melekî aklın görevini üstlenecek ve çocuğun kalbinde onu hâkim kılmaya vesile olacaktır.

Biz anne babalar, çocuğun eğitimi için nefse karşı kurulan denklemde önemli bir rol oynarız. Eğer melekî akıl kıvamında bir rehberlik yapabilirsek çocuk nefsinin karşı büyük bir başarı elde eder. Öfkesini ve hazcı yönünü dizginlemeyi daha küçük yaşta öğrenir. Böylece yetişkinlikte nefsiyle mücadele vermek onun için tanıdık bir eyleme dönüşür. Ancak biz bu rolü üstlenemezsek çocuk büyüdüğünde karşısında savaşmak zorunda olduğu güçlü bir nefis bulur ancak hiçbir tecrübesi olmadığı için afallar. Hazlarının peşinde sürüklenir, öfkenin pençesinde aklı örtülür ve nefsi onu asla rahat bırakmaz. Peki nefsinin esiri olursa aldığı kararları nasıl uygulayabilir? Dinini nasıl yaşayabilir, hazlarına hayır deyip ibadetlere nasıl yönelebilir? Yetişkinliğe kadar ilim öğrense, ibadetlerin nasıl yapılacağını en ince ayrıntısına kadar ezberlese de bunları yaşarken nefsi hep engel olacaktır. İşte bu nedenle irade eğitiminin temelinde olduğu gibi din eğitiminin temelinde de 2-6 yaş arasında verilen nefis terbiyesi vardır. Bu evrede sağlıklı bir öfke ve haz kontrolü verebilen ebeveyn aslında hem irade hem de din eğitiminin büyük bir kısmını tamamlamış olur. Çünkü çocuğun daha sonra öğreneceği her şey bunun üzerine bina olacaktır.